

Література

1. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : монографія / В. В. Комаров, В. І. Тертишніков, В. В. Баранкова [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Комарова. — Х. : Харків юридичний, 2008. — 928 с.

Анотація

Минченко Р. М. Деякі питання касаційного провадження в цивільному судочинстві України. — Стаття.

У статті розкриваються окремі аспекти змін до цивільно-процесуального законодавства в галузі касаційного провадження, пов'язані з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Ключові слова: цивільне судочинство, касаційне оскарження, касаційне провадження, Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Аннотация

Минченко Р. М. Некоторые вопросы кассационного производства в гражданском судопроизводстве Украины. — Статья.

В статье раскрываются отдельные аспекты изменений гражданско-процессуального законодательства в области кассационного производства, связанных с принятием Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей».

Ключевые слова: гражданское судопроизводство, кассационное производство, кассационное обжалование, Высший специализированный суд по рассмотрению гражданских и уголовных дел.

Summary

Minchenko R. M. Some Questions of Cassation Proceedings in the Civil Proceedings of Ukraine. — Article.

This article highlights some aspects of changings in civil procedural law made in the sphere of Cassation procedure which refer to the adoption of the Law of Ukraine «On the judicial system and status of judges».

Keywords: civil legal procedure, cassation procedure, cassation appeal, the Supreme specialized court of considering civil and criminal cases.

УДК 347.951

І. В. Андронов

**СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ
У ЗВ'ЯЗКУ З НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ**

Цивільним процесуальним законодавством України передбачена інстанційна система перевірки судових рішень, тобто правосудність рішення, ухваленого одним судом, перевіряє інший суд, вищої судової інстанції по відношенню до того суду, який це рішення ухвалив. Проте закон встановлює і можливість позаінстанційного контролю або самоконтролю за судовими рішеннями, тобто здійснення контролю за рішенням самим судом, який його ухвалив. Одним із видів такого позаінстанційного контролю і є перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, що є окремою стадією судового процесу в рам-

ках цивільного судочинства і має на меті перевірку законності та обґрунтованості судових рішень, що набрали законної сили, у зв'язку з відкриттям нововиявлених обставин. Відмінністю даного виду перегляду судових рішень від інших є те, що в результаті такого перегляду виправляється судова помилка (неврахування при ухваленні рішення обставин, які мають суттєве значення для правильного вирішення справи), яка виникла з причин, які не залежать від суду та осіб, що брали участь у справі.

Науковим дослідженням проблем, пов'язаних із переглядом судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами, займалися Т. Т. Алієв, С. Ф. Афанасьєв, В. О. Белоносов, М. Бородин, Н. А. Громов, Л. С. Морозова, В. Назаренкова, В. В. Орлов, Л. А. Терехова та ін. Проте багато питань даної теми залишаються актуальними і на сьогоднішній день.

Дане наукове дослідження має на меті визначити сутність та характерні риси процесуальної стадії перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі завдання:

визначення сутності процесуальної стадії перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами;

визначення поняття «нововиявлені обставини»;

– аналіз підстав перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Відповідно до ч. 1 ст. 361 ЦПК України переглянуті у зв'язку з нововиявленими обставинами можуть бути рішення або ухвала суду, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили, а також судовий наказ.

Перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами може здійснюватися незалежно від того, чи було воно предметом розгляду в апеляційному чи касаційному провадженні і тільки після набрання судовим рішенням законної сили. Тому наслідком такого розгляду може бути подолання законної сили судового рішення.

Виходячи із змісту закону, об'єктом перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами можуть бути:

– такі що набрали законної сили рішення суду першої, апеляційної або касаційної інстанції, якими закінчено розгляд справи;

– такі що набрали законної сили ухвали суду першої інстанції, якими закінчено розгляд справи, тобто так звані заключні ухвали (наприклад ухвали про закриття провадження у справі, про залишення заяви без розгляду);

ухвали суду апеляційної або касаційної інстанції про зміну судових рішень або скасування судових рішень із закриттям провадження у справі чи залишенням заяви без розгляду;

– окремі ухвали;

судові накази.

Не підлягають перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами ухвали судів апеляційної та касаційної інстанції про відхилення апеляційної (касаційної) скарги і залишення судових рішень без змін. У такому випадку, за

наявності відповідних підстав, переглядається рішення (ухвала) суду першої інстанції, а ухвала суду апеляційної чи касаційної інстанції, якою було відхилено скаргу на рішення суду першої чи апеляційної інстанції, в разі перегляду рішення чи ухвали у зв'язку з нововиявленими обставинами втрачає законну силу. Також не підлягають перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами ухвали судів апеляційної та касаційної інстанції, якими справа направляється на новий розгляд, оскільки в такому випадку розгляд справи починається спочатку.

Необхідно відзначити, що в законі прямо не закріплено нормативне визначення поняття «нововиявлених обставин». Однак дане питання має велике теоретичне і практичне значення.

На думку Л. С. Морозової, нововиявлені обставини — це юридичні факти, які мають істотне для справи значення, які існували на момент ухвалення рішення, але не були і не могли бути відомі ні заявнику, ні суду, який виконав усі вимоги закону по збиранню доказів і встановленню об'єктивної істини [1].

В. Назаренкова виділяє такі ознаки нововиявлених обставин: вони існували до ухвалення судового рішення, але не були і не могли бути відомі суду і заявнику; входять до предмета доказування; відкрилися після набрання рішенням законної сили [2].

І. М. Зайцев визначав нововиявлені обставини як юридичні факти, які мають істотне значення для справи і існували на момент розгляду справи, але не були і не могли бути відомі заявникові, а відповідно, і суду [3].

Т. Алієв та С. Афанасьєв вважають, що «нововиявлені обставини — це юридичні факти об'єктивної дійсності, які є органічною частиною об'єкта доказування у цивільній справі, мають істотне значення для його правильного вирішення, які не були відомі суду і заявнику при розгляді справи, надані сторонами чи встановлені суддею до перегляду за нововиявленими обставинами рішень, ухвал суду, постанов президіуму суду наглядової інстанції, що набрали законної сили, шляхом здійснення процесуальних дій після подання йому заяви або подання про перегляд перерахованих судових актів за нововиявленими обставинами» [4].

Кожне з вищенаведених визначень має право на існування, хоча останнє з них є занадто широким і не зовсім відповідає нормам українського процесуального законодавства. Взагалі визначення поняття нововиявлених обставин можна встановити, проаналізувавши зміст норм глави 4 ЦПК України. Так, під нововиявленими обставинами необхідно розуміти істотні для справи обставини, які об'єктивно існували на момент розгляду справи судом, але не були і не могли бути відомі заявнику, а також суду, на час розгляду такої справи. Подібне визначення міститься і в п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27.02.1981 року «Про деякі питання практики перегляду рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами».

Виходячи з цього визначення, можна виділити такі ознаки нововиявлених обставин.

Це завжди обставини об'єктивної дійсності, які вже існували на момент розгляду справи судом.

Таким чином, нововиявлені обставини необхідно відрізнити від нових обставин та нових доказів. Так нові обставини — це обставини, які виникли вже після ухвалення рішення суду. Вони можуть бути підставою для пред'явлення нового позову (наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 192 СК України розмір аліментів, визначений за рішенням суду або домовленістю між батьками, може бути згодом зменшено або збільшено за рішенням суду за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них), пристосування рішення до обставин, що змінилися (наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 184 СК України розмір аліментів, визначений судом у твердій грошовій сумі, підлягає індексації відповідно до закону), або скасування рішення суду за наявності відповідної вказівки закону (наприклад, скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, в разі її видужання або значного поліпшення її психічного стану). Проте такі обставини ні в якому разі не можуть бути підставою для перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Відмінність нововиявлених обставин від нових доказів полягає в тому, що нові докази — це відомості про обставини справи, які досліджувалися судом, проте ці докази з тих чи інших причин не були надані суду під час розгляду справи. Такі докази, за наявності встановлених в законі підстав, можуть бути представлені до суду апеляційної інстанції під час апеляційного розгляду справи (ч. 2 ст. 303 ЦПК України), а не прийматись судом як нововиявлені обставини.

Ці обставини мають істотне значення для правильного вирішення справи і, таким чином, є органічною частиною предмета доказування у справі.

Суд обов'язково має перевірити, чи впливає дана обставина на сутність рішення. Тобто встановлення такої обставини є підставою для скасування рішення, ухвали або судового наказу лише тоді, коли від їх наявності чи відсутності залежали наслідки розгляду судом справи (тобто якщо обізнаність суду відносно цих обставин при розгляді справи, забезпечила би прийняття цим судом іншого рішення).

Ці обставини не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою про перегляд справи за нововиявленими обставинами, а також і суду.

Невідомість даних обставин заявнику і суду призводить до неможливості їх врахування під час розгляду справи і ухвалення судового рішення.

В науковій літературі висловлена думка про те, що нововиявлені обставини — це обставини, які не були відомі не тільки заявнику і суду, а й іншим особам, що брали участь у справі [5]. Однак з такою думкою не можна погодитися. Інколи в судовій практиці трапляються випадки, коли певні обставини навмисно приховуються від суду тими чи іншими учасниками процесу, якщо це їм вигідно. Тому навіть якщо суду стане відомо, що обставина, на яку посиляється заявник, була відома іншим особам, що беруть участь у справі, але

прихована ними від суду така обставина може визнаватися судом нововиявленою і бути підставою для перегляду судового рішення.

Отже, виходячи із вищезазначеного, можна погодитися із наведеним у науковій літературі формулюванням сутності стадії перевірки судових рішень у зв'язку із нововиявленими обставинами як перевірки відповідним судом рішення, що набрало законної сили внаслідок відкриття нових обставин, які не були відомі заявнику і суду з причин, які від них не залежать, і мають істотне значення для правильного вирішення справи. Ці обставини є складовою частиною предмета доказування у цивільній справі і дають можливість виявити неповноту встановленої судом і вираженої в рішенні істини у справі. Вони встановлені в передбаченому законом порядку і вказують на необхідність скасування рішення або іншого судового акта у зв'язку із невідповідністю його фактам об'єктивної дійсності [6].

Підстави для перегляду рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами зазначені у ч. 2 ст. 361 ЦПК України. Перелік цих підстав є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає. Закон називає такі підстави перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами:

1. Істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи.

Характеризуючи цю підставу, Л. О. Терехова обґрунтовано зазначає, що таке формулювання є досить неконкретним і скоріше підходить для визначення поняття нововиявлених обставин, ніж до однієї з підстав перегляду, оскільки в ньому містяться загальні істотні характеристики усіх інших підстав для перегляду [7]. Проте, з іншого боку, надати більш конкретне визначення такої підстави неможливо, як неможливо передбачити всі можливі обставини, які можуть вплинути на розгляд кожної конкретної справи, тому в кожному конкретному випадку визначення обґрунтованості заяви про перегляд рішення за нововиявленими обставинами з підстави, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 361 ЦПК України, залишається на розсуд суду.

2. Встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдиві показання свідка, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення.

Незважаючи на те, що закон робить пряму вказівку про необхідність встановлення вказаних обставин саме вироком суду, що набрав законної сили, судова практика виробила розширений підхід до тлумачення цієї норми закону. Так, відповідно до п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27.02.1981 року «Про деякі питання практики перегляду рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами» у випадках, коли відносно особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, провадження у кримінальній справі в силу закону не може бути закінчене постановленням вироку (за спливом строків давності, внаслідок акта амністії, помилування, досягнення віку кримінальної відповідальності, у зв'язку зі смертю), на підтвердження наявності вказа-

них обставин суд може врахувати постанову слідчих органів по результатах розслідування, проведеного в порядку кримінального судочинства, якщо вона винесена у суворій відповідності з законом.

3. Скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, що підлягають перегляду.

При розгляді заяви про перегляд судового рішення у зв'язку із скасуванням рішення або ухвали суду необхідно мати на увазі, що скасування такого акта може бути визнано нововиявленою обставиною лише у тому випадку, коли суд обґрунтовував дане судове рішення цим актом чи виходив із вказаного акта, не посилаючись прямо на нього, і якщо вже прийнято новий акт, протилежний за змістом скасованому, або коли саме скасування акта означає протилежне вирішення питання.

При перегляді рішення суду у зв'язку з нововиявленими обставинами з цієї підстави суд повинен мати підтвердження факту скасування рішення, вироку або ухвали [8].

4. Встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане.

В науковій літературі висловлювалися сумніви з приводу віднесення даної підстави до підстав перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами. Така позиція ґрунтується на тому, що оскільки рішення Конституційного Суду України не існувало на момент ухвалення рішення, то воно не може вважатися нововиявленою обставиною [9]. Проте з таким підходом неможливо погодитися. Невідповідність того чи іншого закону Конституції України, яка фактично і є в даному випадку підставою для перегляду судового рішення, яке ґрунтується на нормах такого закону, не почала існувати з моменту ухвалення відповідного рішення Конституційним Судом України. Як вірно вказує Г. Фазікош, рішення Конституційного Суду України не може зробити норму конституційною чи неконституційною. Суд тільки офіційно визнає (підтверджує) цей факт [10]. Отже застосована судом норма закону вже була неконституційною на момент вирішення справи і ухвалення на її підставі судового рішення. Таким чином визнання неконституційним закону, який був застосований судом при вирішенні справи можна і необхідно визнавати підставою для перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Таким чином, значення процесуальної стадії перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами полягає у тому, що суд має змогу виправити припущену судову помилку, встановити дійсні взаємовідносини сторін у справі і на підставі цього ухвалити законне і обґрунтоване рішення, наслідком чого є виконання головного завдання цивільного судочинства — захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Література

1. Морозова Л. С. Пересмотр решений по вновь открывшимся обстоятельствам / Л. С. Морозова. — М., 1959. — С. 41.
2. Назаренкова В. Пересмотр по вновь открывшимся обстоятельствам решений, определенных и постановлений, вступивших в законную силу // Социалистическая законность. — 1981. — № 5. — С. 53.
3. Зайцев И. М. Устранение судебных ошибок в гражданском процессе / И. М. Зайцев. — Саратов, 1985. — С. 78-79.
4. Алиев Т. Т. К вопросу об основаниях для пересмотра по вновь открывшимся обстоятельствам решений, определенных суда, вступивших в законную силу, предусмотренных ГПК РФ / Т. Т. Алиев, С. Ф. Афанасьев // Арбитражный и гражданский процесс. — 2004. — № 5. — С. 30.
5. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. Й. Штефан. — К.: Ін Юре, 2005. — С. 521.
6. Орлов В. В. Место стадии рассмотрения гражданских дел по вновь открывшимся обстоятельствам в системе гражданского процесса / В. В. Орлов, Н. А. Громов, В. О. Белоносов // Арбитражный и гражданский процесс. — 1999. — № 3. — С. 40.
7. Терехова Л. А. Система пересмотра судебных актов в механизме судебной защиты / Л. А. Терехова. — М.: Волтерс Клувер, 2007. — С. 273-275.
8. Бородин М. Перегляд рішень, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими обставинами за новим ЦПК України // Право України. — 2004. — № 11. — С. 44.
9. Алиев Т. Т. О влиянии постановлений Конституционного Суда РФ на институт пересмотра по вновь открывшимся обстоятельствам решений, определенных суда, вынесенных в порядке гражданского судопроизводства / Т. Т. Алиев, С. Ф. Афанасьев // Арбитражный и гражданский процесс. — 2004. — № 11. — С. 36.
10. Фазікош Г. Щодо розширення логічного змісту поняття законності судового рішення // Право України — 2001. — № 12 — С. 42-45.

Анотація

Андронов І. В. Сутність та значення перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами. — Стаття.

У даній статті розглянуті питання, що стосуються процесуальної стадії перегляду судових рішень, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими обставинами. У статті приділяється увага визначенню поняття «нововиявлені обставини», визначається перелік судових рішень, що підлягають перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами, аналізуються підстави і процесуальний порядок такого перегляду.

Ключові слова: суд, правосуддя, судовий захист, цивільний процес, процесуальна стадія, судові рішення, законна сила судового рішення, нововиявлені обставини.

Аннотация

Андронов И. В. Сущность и значение пересмотра судебных решений в связи с вновь открывшимися обстоятельствами. — Статья.

В настоящей статье рассмотрены вопросы, касающиеся процессуальной стадии пересмотра вступивших в законную силу судебных решений в связи с вновь открывшимися обстоятельствами. В статье уделяется внимание определению понятия «вновь открывшиеся обстоятельства», определяется перечень судебных решений, подлежащих пересмотру в связи с вновь открывшимися обстоятельствами, анализируются основания и процессуальный порядок такого пересмотра.

Ключевые слова: суд, правосудие, судебная защита, гражданский процесс, процессуальная стадия, судебное решение, законная сила судебного решения, вновь открывшиеся обстоятельства.

Summary

Andronov I. V. Essence and Significance of Revision of Judgments in Connection with Newlydiscovered Circumstances. — Article.

Questions, touching the judicial stage of revision of entering into legal force court decisions in connection with the reopened circumstances, are considered in the real article. In the article pay attention to the decision of concept «The reopened circumstances», the list of court decisions, subject to the revision in connection with the reopened circumstances is determined, grounds and judicial order of such revision are analysed.

Keywords: court, justice, judicial defence, civil procedure, judicial stage, decision of court, legal force of decision of court, reopened circumstances,

УДК 347.91/95:340.12:1

В. С. Бігун

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРО ПРАВО, ПРАВОСУДНІСТЬ І РОЗСУД (ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ)

Постановка проблеми, аналіз окремих дослідницьких положень. Пропонована стаття — продовження викладу дослідження (результати якого вже публікувалися в цьому збірнику наукових праць [1]) щодо окремих проблем здійснення правосуддя в цивільному судочинстві. З-поміж уже дискутованих питань, висвітлених із філософсько-правових позицій, представлених на основі останніх досліджень передовсім української юридичної науки, зазначалися такі, як мета, предмет, право, суб'єкти, принципи здійснення правосуддя в цивільному судочинстві. Потребує додаткового зв'язування вже порушене питання про концепцію права в цивільному судочинстві, а також у цьому зв'язку — правосудність і роль розсуду.

Окремі ключові терміни філософсько-правового дискурсу правосуддя в цивільному судочинстві теж визначалися. Їхній зміст подано на основі енциклопедичних і дослідницьких узагальнень передовсім сучасної юридичної науки та практики (зокрема, рішень Конституційний Суд України). Так, судочинство визначається як процесуальна форма здійснення правосуддя, діяльність суду, правосуддя — як самостійна галузь державної діяльності, правозастосувальна діяльність суду з розгляду і вирішення у встановленому законом процесуальному порядку справ; відтак розмежовано поняття «правосуддя» та «судочинство». Зазначалося, що форма, зміст і мета — істотні характеристики правосуддя. Правосуддя визначалося як певна цілеспрямована діяльність-мета, яка здійснюється і досягається за допомогою судочинства як форми, тому встановлювалися умови, за яких правосуддя у цивільному судочинстві вважається здійсненим.

У цьому фрагменті дослідження центральну увагу приділено питанням права, правосудності та розсуду в здійсненні правосуддя. Правосуддя (з позицій філософії права) пропонується розглядати як судове здійснення ідеї права. В цьому зв'язку ключовим є питання про те, що саме мається на увазі під поняттями «право», «ідея права». Також, якщо прийняти, що правосуддя як судове здійснення ідеї права є діяльністю суду, яку реалізують судді, які